

Universitat
de les Illes Balears

TREBALL DE FI DE GRAU

**L'ENSENYAMENT DEL TREMP D'OU A
L'EDUCACIÓ PRIMÀRIA**

Marina Machado Sánchez

Grau de: Educació Primària

Facultat de: Educació

Any acadèmic 2020-21

L'ENSENYAMENT DEL TREMP D'OU A L'EDUCACIÓ PRIMÀRIA

Marina Machado Sánchez

Treball de Fi de Grau

Facultat de: Educació

Universitat de les Illes Balears

Any acadèmic 2020-21

Paraules clau del treball:

Tremp d'ou, Educació Primària, Proposta didàctica

Nom del tutor / la tutora del treball Pere Capellà-Simó

Nom del tutor / la tutora (si escau)

Autoritz la Universitat a incloure aquest treball en el repositori institucional per consultar-lo en accés obert i difondre'l en línia, amb finalitats exclusivament acadèmiques i d'investigació

Autor/a		Tutor/a	
Sí	No	Sí	No
☒	☐	☒	☐

Resum

Al següent treball es planteja una proposta didàctica per treballar la tècnica del tremp d'ou a l'etapa d'Educació Primària. El present treball s'estructura en dos grans apartats: El primer és un marc teòric, al qual s'explica en què consisteix aquesta tècnica, el tremp d'ou, i una sèrie d'artistes i obres a partir de les quals es treballarà el tremp d'ou i com a temàtica el retrat. El segon apartat consta de la proposta didàctica en sí mateixa, amb els objectius, continguts, competències, etc. i amb les activitats que es duran a terme perquè els alumnes d'Educació Primària coneguin i aprenguin el tremp d'ou i els seus artistes i obres més rellevants.

Paraules clau: Tremp d'ou, Educació Primària, proposta didàctica.

Abstract

The following work proposes a didactic proposal to work on the egg tempering technique in the Primary Education stage. The present work is structured in two main sections: The first is a theoretical framework, which explains what this technique consists of, egg tempering, and a series of artists and works from which to work the egg tempera and as a theme the portrait. The second section consists of the didactic proposal itself, with the objectives, contents, competences, etc. and with the activities that will be carried out so that the students of Primary Education know and learn the egg tempera and its most relevant artists and works.

Key words: Egg tempera, Primary Education, didactic proposal.

Índex

INTRODUCCIÓ	5
Justificació.....	5
Objectius	5
Fonts i mètodes	6
Estructura i desenvolupament dels continguts	6
MARC TEÒRIC.....	8
Presentació de la tècnica	8
Presentació d'un repertori d'artistes i obres	12
Sandro Botticelli.....	12
Andrea Mantegna	13
Domenico Ghirlandaio	15
Maxwell Armfield.....	16
Isabel Bishop.....	18
Antecedents del tremp d'ou a Primària	19
PROPOSTA DIDÀCTICA	22
Introducció	22
Objectius	22
Continguts	22
Competències	23
Metodologia	24
Temporalització.....	25
Seqüenciació	26
Materials i recursos	29
Avaluació	30
CONCLUSIONS	31
ANNEXES.....	32
Annex I.....	32
Annex II	32
Annex III	32
BIBLIOGRAFIA.....	33

INTRODUCCIÓ

Justificació

He triat el **trempe d'ou** com a tema del meu treball de fi de grau per diversos motius, els quals explicaré a continuació:

El primer motiu és que vaig realitzar l'assignatura d'Educació plàstica al segon curs del grau d'Educació Primària i em va resultar molt interessant l'assignatura en conjunt, però concretament una tècnica que vàrem veure cap a final de curs que no coneixia i de la qual mai havia sentit parlar, el trempe d'ou. Vàrem fer un taller voluntari amb ella i quan la vàrem provar em vaig adonar que era una tècnica molt senzilla de dur a terme, on no feia falta quasi material, no requereix cap producte químic ni perillós i a més es pot dur a terme només amb productes naturals com són un ou, pigments naturals i l'aigua.

Un altre motiu és que aquesta tècnica varia segons si empres només el rovell de l'ou o l'ou sencer, com es podrà veure a l'apartat de marc teòric i per tant, es pot dur a terme de diferents maneres.

Quant a la relació amb l'educació, em va resultar molt atractiva i vaig pensar que era una tècnica que es podria aprofitar perfectament a una aula de primària i amb qualsevol edat, ja que, com he comentat, no té cap producte perillós i es pot manipular perfectament per part dels alumnes.

Finalment, el darrer motiu va estretament relacionat amb com es crea el trempe d'ou, ja que em pareix una tècnica molt interessant perquè s'empren materials totalment respectuosos amb el medi ambient i crec que a una aula de primària pot ser molt útil treballar l'ecologisme a partir d'aquesta, que com ja he comentat, és molt fàcil de realitzar i que es pot dur a terme a qualsevol edat.

Objectius

Els **objectius** que em proposo assolir amb aquest treball són els exposats a continuació:

- Investigar la tècnica del trempe d'ou.
- Conèixer l'evolució del trempe d'ou al llarg del temps.
- Elaborar un repertori d'artistes que hagin treballat aquesta tècnica.
- Trobar obres que estiguin fetes amb la tècnica del trempe d'ou a diferents segles.

- Tractar com a temàtica el retrat de perfil.
- Trobar retrats de perfil fets amb tremp d'ou per diferents artistes.
- Estudiar la presència del tremp d'ou a l'escola Primària.
- Dissenyar una proposta didàctica per treballar el tremp d'ou a Primària.

Fonts i mètodes

Quant a les fonts i mètodes emprats per trobar la informació, he cercat la informació a la biblioteca de UIB, ja que a través de la seva base de dades puc accedir a Dialnet i tenc l'oportunitat de trobar més articles complets. També he cercat la informació a Google Scholar i a JSTOR.

Segons el format, hi ha informació extreta de pàgines web, llibres, revistes, currículum i articles.

Finalment, segons la temàtica he cercat informació sobre la tècnica del tremp d'ou, la història del tremp d'ou i la seva evolució, també he cercat diferents experiències a escoles i centres d'Educació Primària amb el tremp d'ou. Per altra banda, he cercat les bibliografies dels artistes triats i els anys i els llocs on es troben actualment l'obra que he escollit de cada un d'ells.

Estructura i desenvolupament dels continguts

L'estructura del treball està composta per dos apartats, el marc teòric i la proposta didàctica, els quals es comentaran a continuació.

El primer apartat és el **marc teòric**, on podem trobar diferents subapartats. El primer és la presentació de la tècnica, el tremp d'ou, a aquest subapartat s'explica en què consisteix aquesta tècnica i el seu recorregut històric al llarg dels diferents segles des dels seus inicis. Un altre subapartat és la presentació d'un repertori d'artistes i obres triats per mi, amb els quals es treballa aquesta tècnica, a aquest trobem artistes de diferents segles per veure l'evolució del tremp d'ou al llarg del temps, com per exemple Botticelli i Isabel Bishop. Finalment, el darrer subapartat del marc teòric són els antecedents del tremp d'ou a Primària, a aquesta part s'exposen diferents pràctiques dutes a terme amb la tècnica del tremp d'ou a escoles.

El segon apartat és la **proposta didàctica**. A aquesta proposta s'exposen els objectius, continguts i competències que es volen treballar i assolir a partir de la tècnica del tremp d'ou. Després es parla de la metodologia amb la qual es posarà en pràctica la proposta didàctica. A continuació, es presenta la temporalització que es durà a terme a un

centre educatiu i la seqüenciació de les activitats per desenvolupar la tècnica del tremp d'ou. I finalment, s'exposen els materials i recursos necessaris per a la proposta i l'avaluació que es farà una vegada feta aquesta proposta.

MARC TEÒRIC

Presentació de la tècnica

El terme *trempe* fa referència al conjunt de tècniques aquoses, ja que emprava un aglutinant que es dissol a l'aigua (gomes vegetals, coles d'animals, etc.) i ve del verb “templar” que descriu el fet que un pigment es barreja amb un aglutinant, encara que actualment el terme s'associa amb la tècnica del tremp d'ou a causa del gran ús que es va fer d'aquesta tècnica a l'Edat Mitjana (Ministerio de Cultura y Deportes, 2021).

Les seves propietats més destacables són (Armiñana i Lòpez, s. f.):

- La seva fluïdesa, té aspectes comuns amb l'aquarel·la quant a transparència i assecat ràpid.
- La vibració cromàtica, els aglutinants emprats no afecten el color original dels pigments.
- I la seva netedat, el que fa que sigui un procediment molt adequat per a la tècnica de tinta plana.

Els tremps més **antics** que es coneixen varen ser trobats com a restes a civilitzacions com l'Antic Egipte, Babilònia, Xina i Grècia, i s'aplicaven en les decoracions murals, amb aglutinants fets a base de goma aràbiga o coles animals. Les obres millor conservades són els retrats fets per pintors grecoromans que vivien a Egipte entre el segle I aC al IV dC aquests són els retrats de mòmies de Fayum, la primera pintura confirmada que està feta amb tremp d'ou data concretament del s. IV dC i es troba al museu Petrie de Londres (Schadler, 2009). Ja al segle I dC, Plini fa referència al rovell d'ou com un aglutinant habitual a Roma i la Grècia clàssica (Armiñana i Lòpez, s. f.), aquest fet el coneixem gràcies a antics texts escrits pel mateix Plini, naturalista romà, Teofrast de Lapidibus, filòsof romà del s. IV a. C., i Vitruvi, arquitecte romà del segle I a.C. (Schadler, 2009).

A l'**època medieval**, el cristianisme va ser molt rellevant a Europa i la pintura al fresc va adquirir importància per a les pintures i decoracions de paret i de murals. Mentrestant, el tremp d'ou va ressaltar amb la nova necessitat de quadres portàtils (Schadler, 2009) i a les il·lustracions dels manuscrits, ja que aquesta tècnica funciona perfectament amb la superfície del pergamí (Armiñana i Lòpez, s. f.). Així, a l'edat

mitjana, el tremp d'ou adquireix la seva esplendor sobre retaule a causa del cristianisme, encara que sobre aquests es combinava amb altres tècniques com tremp de cola, on el tremp d'ou s'aplicava per donar color, en aquests casos, se solia aplicar al rovell vinagre per estabilitzar la pintura (Armiñana i Lòpez, s. f.).

A la **darera part del segle XIII**, es varen construir moltes esglésies a causa del creixement del cristianisme, per tant, era necessari que cadascuna tingués un retaule causant un augment de treball als tallers de pintura sobre taula, sobretot (Armiñana i Lòpez, s. f.). Es va triar el tremp d'ou per aplicar damunt el retaule per la seva rapidesa d'assecamment i la facilitat per elaborar-ho (Armiñana i Lòpez, s. f.).

Al **començament del segle XV**, el tremp d'ou ja era la tècnica més emprada a la pintura de cavallet d'Itàlia i també a la resta d'Europa (Schadler, 2009). El mètode i materials que s'empren en aquest temps varen ser explicats al *Llibre de l'Art* de Cennino Cennini, primer va escriure de forma extensa sobre el tremp d'ou i la formació del qual va estar a càrrec del pintor Giotto, primer gòtic tardà (Schadler, 2009). A aquest llibre, escrit a finals del segle XIV, parla del tremp d'ou com aglutinant i de diverses variants del tremp de cola (Armiñana i Lòpez, s. f.). El *Llibre de l'Art* de Cennino Cennini no és només un receptari amb les tècniques que ell emprava, sinó que té un caràcter metòdic que el fa diferent a la resta d'obres (Cennini, 1988). Aquesta obra recull les normes i regles sobre el dibuix i el color que he va heretar de l'artista Giotto a través de Taddeo i Agnolo Gaddi de l'escola florentina, ens parla de com era aquesta escola i el recte aprenentatge que havia de dur a terme, considerant el taller de pintura om l'entrada a l'ofici, reivindicant en la seva obra la importància de l'art (Cennini, 1988). L'obra de Cennini va ser molt valorada per artistes i èpoques posteriors com al segle XIX pels preraphaelites, a l'inici del segle XX per Schlosser i Antal, del cercle intel·lectual de Viena, també per l'escola neoidealista italiana i actualment es continua utilitzant com a manual teòric i pràctic d'ensenyament (Cennini, 1988).

Entre els pintors més destacats, del s. XIII al segle XV, amb el tremp d'ou trobam a Fra Angèlico, Duccio, Giotto, Andrea Mantegna i Sandro Botticelli (Armiñana i Lòpez, s.f.). D'entre aquests artistes, Duccio combinava un fons de guix blanc amb el tremp d'ou. Mentre, Giotto, mestre de Cennini, emprava el làtex de figuera per aconseguir un tremp d'ou més manejable i fluid, a la vegada que donava emprimacions de guix i cola a capes fines sobre teles i suports rígids (Armiñana i Lòpez, s.f.).

Per altra banda, els pintors del **nord d'Europa** no empraven tant el tremp d'ou, sinó que empraven una forma de pintura a l'oli (Schadler, 2009). Per tant, es varen desenvolupar altres materials o mètodes per aquesta pintura, l'historiador Giorgio Vasari atribueix aquesta tècnica al pintor flamenc Jan Van Eyck, encara que l'ús d'olis va ser un desenvolupament bastant llarg i gradual (Schadler, 2009). Al començament, durant l'edat mitjana, aquests olis eren poc adequats per treballar damunt cavallet a causa que eren gruixuts i foscos, però després, a poc a poc, es varen desenvolupar formes per fer-los més clars i assecar-se amb menys temps (Schadler, 2009). Per altra banda, aquesta tècnica permetia pintar millors formes en tres dimensions, a la vegada que també s'aconseguien ombres més fosques que amb tremp d'ou, adaptant-se millor a la imitació de la llum (Schadler, 2009). Aquest tipus de pintura realista s'ajusta a l'època del Renaixement, més humanista i científica (Schadler, 2009).

A causa d'aquesta nova tècnica, la pintura a l'oli, durant el **Renaixement**, els pintors varen començar a barrejar el vermell d'ou amb oli i, a altres casos, a fer amb ou només les primeres capes (Armiñana i Lòpez, s.f.). Aquest fet va ser a causa de la compra per part dels italians d'obres fetes al nord d'Europa, d'aquesta manera l'oli es va estendre, provocant que els artistes del renaixement pintessin de formes diferents (Schadler, 2009). Uns continuaren fidels al tremp d'ou, altres combinaren les dues tècniques o pintaren les llums i els colors freds amb el tremp d'ou i els obscurs amb l'oli i, com ja hem comentat, uns altres varen agregar oli al rovell d'ou per crear tremp gras (Schadler, 2009).

Durant els segles **XVII** i **XVIII**, el tremp d'ou va ser substituït per l'oli, que s'havia estès per tota Europa (Armiñana i Lòpez, s.f.). Aquest predomini de la pintura d'oli ha causat una desconeixença a l'hora d'identificar el tipus de tècnica emprada a segons quines obres, com per exemple *El matrimoni Arnolfini* de Jan Van Eyck considera a diferents textos com oli, tremp amb oli i tremp d'ou (Schadler, 2009). Podem trobar poques obres com tremp d'ou, ja que a moltes no s'indica el mitjà emprat, només el suport, i quan s'especifica la tècnica, moltes vegades diu "tremp", sense aclarir amb quin aglutinant està fet (Schadler, 2009). Amb les dades que es tenen, podem dir el següent: Segurament, les pintures d'abans del 1400 sobre taula estan fetes amb tremp d'ou pur, com més s'apropa l'obra l'any 1500, més podem afirmar que es tracta d'oli i ja el 1500 quasi totes les pintures són amb oli (Schadler, 2009).

El tremp d'ou a ressorgir al **segle XIX**, quan alguns britànics varen traslladar-se a Itàlia i es varen interessar pels arxius de la ciutat de Florència. Va ser Mary Merrifield qui va traduir l'any 1844 el *Llibre de l'Art* de Cennini, que amb la Revolució industrial va produir el moviment Arts & Crafts a Europa i Nord Amèrica, que va inspirar a molts artistes a experimentar amb tècniques com el tremp d'ou, pintura feta a mà (Schadler, 2009). D'aquesta manera, el 1901, cinc artistes britànics varen fundar la *Society of paintings in tempera*, que va publicar articles sobre el tremp d'ou i intentaren reclassificar les obres etiquetades malament com a oli a tremp d'ou (Schadler, 2009).

El ressorgiment del tremp d'ou es produeix al **segle XIX**, de la mà d'artistes com William Blake, Samuel Palmer, Marianne Stokex, Gustav Klimt, Arnold Bröcklin, Gustave Moreau, Jean Delville... (Armiñana i Lòpez, s.f.). Mentre que a Europa va deixar de tenir tant de recorregut, als Estats Units va tenir certa continuïtat i, de fet, es va arribar a produir tremp d'ou en tub. Els artistes que més varen destacar amb aquesta tècnica als Estats Units, entre el segle XIX i XX, varen ser Thomas Hart Benton, Reginald Marsh i Ben Shahn (Armiñana i Lòpez, s.f.).

Al segle **XX**, Daniel Thomson va donar cursos sobre tremp a l'escola de Belles Arts de Yale, a la vegada que, el 1936, va publicar dues obres: una traducció seva del manuscrit de Cennini i *The practice of tempera painting*, aquest darrer és una descripció contemporània del model renaixentista italià (Schadler, 2009). Els artistes destacats d'aquest segle són: Paul Cadmus, Jared French, George Tooker i Andrew Wyeth. També podem destacar al pintor Jacob Lawrence, primer afroamericà que va adquirir importància a Nord Amèrica (Armiñana i Lòpez, s.f.). El 1997 es crea una nova Societat de pintors al temple, per Michael Bergt i Lora Arbrador, la frase de la qual és: "The improvement in the art of tempera painting by the interchange of the knowledge and experience of the members" (Schadler, 2009).

En l'**actualitat**, encara s'empra el tremp d'ou, sobretot als Estats Units. Molts d'aquests artistes que continuen amb la tècnica, tracten d'utilitzar-la a gèneres com natura morta i retrat de la mateixa forma que es feia al Renaixement. Trobam artistes importants com Koo Schadler i Mavis Smith. Altres, ho empren per fer una pintura més primitiva (Armiñana i Lòpez, s.f.).

Per resumir els diversos tipus de tremp d'ou, primer podem indicar que és una tècnica que té l'ou com a aglutinant principal i que té diverses variables, depenent de quina vulguem emprar necessitarem uns ingredients o uns altres (Capellà-Simó, 2019):

- Tremp d'ou magre → Rovell d'ou, aigua i pigments en pols.
- Trem d'ou gras → Rovell d'ou, aigua, oli de llinosa i pigments en pols.
- Tremp d'ou complet → Ou complet, branca de figuera i pigments en pols.

Aquest tipus de tècnica permet una pintura d'assecat ràpid i que quasi no altera el color original dels pigments emprats (Armiñana i Lòpez, s.f.).

Presentació d'un repertori d'artistes i obres

A aquest apartat exposaré el repertori d'artistes que he triat per fer la proposta didàctica i l'obra triada de cada un d'ells, juntament amb una breu presentació de cada artista i la justificació de per què he elegit aquella obra.

Sandro Botticelli

Alessandro di Mariano di Vanni Filipepi, més conegut com a Sandro Botticelli, va néixer a Florència el 1445 i va morir a la mateixa ciutat el 1510. Es creu que va començar treballant com aprenent al taller d'un orfebre i que d'aquí sorgeix l'estil dels seus plecs i el gust per decorar minuciosament les robes a les seves obres (Losada, 1999). El 1464, en tenir bona relació amb la família Vespucci, va aconseguir ser aprenent al taller de Filippo Lippi. Després, gràcies al seu treball i la seva dedicació, va formar part del taller de Verrochio, un dels grans pintors de la ciutat, i l'any 1470 va crear el seu taller (Vasari, 1878). El 1475 va pintar *l'Adoració dels Reis Mags*, on apareix ell retrat juntament amb diversos membres de la família Medici. Un dels seus encàrrecs més famosos va ser el 1480, quan se'l va demanar que participàs a pintar al fresc a la Capella Sixtina (Vasari, 1878). També a aquesta època va pintar el *Retrat d'una jove*, una pintura feta amb tremp d'ou sobre fusta.

Podem dir que Botticelli va ser un artista que estava més interessat en les idees que no en el triomf, per aquest motiu les seves pintures tenen molt de valor simbòlic, donant importància a la representació humana amb la capacitat de crear una pintura unitària que es pot dividir en diverses parts, aquest fet és a causa de la simetria de la

composició (Losada, 1999). Quant al color de les seves obres, podem dir que hi ha colors de contrast limitat, habitualment ajuntats per parelles. Els seus temes més recurrents són els religiosos i mitològics, amb aquests plasma les seves idees (Losada, 1999). Entre les seves obres més conegudes trobam *El naixement de Venus*, *La primavera* i *Venus i Mart*.

Quan Botticelli va morir el 1510 a Florència i la mort de Filippino Lippi, el seu aprenent, s'acaba la branca dolça del Quattrocento florentí (Vasari, 1878).

L'obra triada de Botticelli ha estat la ja mencionat *Retrat d'una jove* (1480 - 1485), en ser una pintura feta amb tremp d'ou d'una dona, possiblement Simonetta Vespucci, i que es troba actualment al museu Städel de Frankfurt del Main, Alemanya.

Retrat d'una jove (1480 - 1485)

Andrea Mantegna

Andrea Mantegna, conegut pintor del Quattrocento italià del segle XV, va néixer a una localitat del Véneto el 1431. Amb només 10 anys, Mantegna va començar com aprenent al taller de Francesco Squarcione a Pàdua i es va formar com artista, podent estar en contacte amb les obres de Donatello i Filippo Lippi. Set anys després, va rompre amb

Squarcione per crear el seu propi taller, començant a rebre diversos encàrrecs com el fresc de la Capella Ovetari (1448 - 1457), la seva primera obra amb certa ambició (Tomé, 2011).

El 1457, Mantegna es trasllada a Màntua per substituir a Pisanello com a pintor de cambra a la cort dels Gonzaga. Allà va servir els marquesos Ludovic, Federic i Francesco Gonzaga, tractant temes polítics sobre el poder de la dinastia (Asociación Artèknia, 2010). Durant aquest període, també va tractar temes religiosos com el retaule per a l'església de Sant Zenon de Verona el 1459.

Va ser reclamat el 1489 pel Papa Innocenci VIII per realitzar encàrrecs al Vaticà, entre ells trobam la *Madonna de le Cave* i *Crist sostingut per dos àngels*. En tornar a Màntua passa a formar part de l'estudi d'Isabella d'Este, dona de Francesco II Gonzaga, una dama humanística del Renaixement a Itàlia (Tomé, 2011).

Finalment, amb 75 anys, va morir Andrea Mantegna el 1506 a Màntua amb certs problemes econòmics causats per les noves aportacions de la nova generació de pintors (Tomé, 2011).

L'obra triada és *Retrat d'un home*, realitzat el 1450. Es tracta d'un home amb una certa edat de perfil. Aquesta obra es conserva al museu Poldi Pezzoli de Milan, Itàlia.

Retrat d'un home (1450)

Domenico Ghirlandaio

Domenico di Tommaso Bihordi, més conegut com a Domenico Ghirlandaio, va néixer a Florència el 1449 i va morir allà el 1494. Ghirlandaio va ser un pintor del Renaixement conegut pels seus frescs plens de retrats de ciutadans amb roba de l'època (Kréń & Marx, s. f.).

Era anomenat així pel seu pare, a qui deien Ghirlandaio per ser un orfebre caracteritzat per la seva habilitat per fer guirnaldes. Possiblement va començar a aprendre al taller del seu pare i les considerades les seves primeres obres són del 1470. Mai va emprar la pintura a l'oli i preferia pintar els seus frescs a grans superfícies de paret (Kréń & Marx, s. f.).

Un dels seus frescs importants és el de Sant Geroni, ja que acompanya al fresc de Sant Agustí de Sandro Botticelli, mirant ambdós es poden veure les diferències entre els dos artistes (Kréń & Marx, s. f.).

Juntament amb els seus assistents, Ghirlandaio va realitzar dos grans cicles de frescs. Un fresc i un retaule per la Capella Sassetti on s'aprecien els costums de l'època i detalls de les construccions, al retaule *L'adoració dels pastors* (1485) s'observen elements de l'antiguitat com un arc del triomf i un sarcòfag romà. El segon cicle de frescs és sobre el patró de Florència, Sant Joan Baptista (Krén & Marx, s. f.).

Quant a pintures més petites destaca el retrat de *Giovanna Tornabouni* (1488), que per la seva simplicitat arriba a ser més interessant que altres frescs (Krén & Marx, s. f.). Actualment, aquesta obra es troba al museu nacional Thyssen-Bornemisza a Madrid, Espanya. Per aquest motiu, i perquè es tracta d'un retrat de perfil fet amb tremp d'ou, aquesta ha estat l'obra triada.

Retrat de Giovanna Tornabouni (1488)

Maxwell Armfield

Maxwell Armfield va néixer el 1881 a Ringwood, Hampshire (Anglaterra) i va morir el 1972 a Warminster, Anglaterra. Va estudiar la seva formació artística de 1899 a 1902 a l'Escola d'Arts de Birmingham on va conèixer a Henry Payne i Arthur Gaskin. Durant aquests estudis va interessar-se pel tremp d'ou en veure obres de Fra Angelico

(Artists' Collecting Society, s. f.). En acabar aquests estudis es va mudar a París per entrar a l'Acadèmia de la Grande Chaumière, arribant a exposar uns anys més tard la pintura Faustine al Saló de París. El 1905 es va traslladar a Londres per exposar tant col·lectivament com individualment, contribuint a la Royal Academy i exposant amb el New English Art Club (Artists' Collecting Society, s. f.). Després de casar-se amb Constance Smedley, amb qui va treballar diverses vegades, va viure als Estats Units del 1915 al 1922 i va treballar un estil tradicional, arribant a publicar diverses obres: *A Manual of Tempera Painting* (1930) i *Tempera Painting Today* (1946) (Art UK, s. f.).

A part de la pintura, Armfield també va ser il·lustrador de llibres, va fer poesia i cançons i també estava interessat en el teatre, ja que es va casar amb Constance Smedley qui era dramaturga (Art UK, s. f.). Quan la seva dona va morir va començar a interessar-se pel tema de les religions orientals i el misticisme, dels quals va escriure amb pseudònims (Art UK, s. f.).

Durant molts anys la seva obra va estar oblidada, però va poder veure el seu ressorgiment quan es va realitzar una exposició anomenada Homenatge a Maxwell Armfield a la Societat de Belles Arts de Londres, el 1970 (Artists' Collecting Society, s. f.).

L'obra triada ha estat *The coming of Spring* (1941) perquè es tracta d'un retrat fet amb tremp d'ou que em sembla molt interessant a causa de ser de cos sencer i en $\frac{3}{4}$. Aquesta obra es troba al Russell-Cotes Art Gallery and Museum de Bournemouth, Anglaterra.

The coming of spring (1941)

Isabel Bishop

Isabel Bishop (1902-1988) va néixer a Cincinnati, Ohio, encara que prest es va mudar amb la seva família a Detroit, Michigan. Des de ben petita es va interessar per l'art i va assistir a classes fins que amb 16 anys es va mudar tota sola a Nova York per apuntar-se a l'escola de Disseny Aplicat per Dones, per estudiar il·lustració. El seu vertader objectiu era apuntar-se a l'Art Students League, ja que estava més interessada en la pintura que no en la il·lustració (Smithsonian Institution, 2008).

Va participar en diversos grups d'artistes com el Whitney Studio Club i la New Society of Artists, emprant un estil realista a la pintura on es mostraven dones en la seva vida quotidiana per Manhattan, això va ser entre el 1920 i el 1930. Ja en 1932 va exposar les seves obres a les Midtown Galleries (Smithsonian Institution, 2008).

Bishop va tenir un estudi durant 50 anys, de 1934 a 1984, a Union Square (Manhattan) i va donar classes a l'Art Students League del 1936 al 1937. L'any 1941 va ser anomenada membre de l'Acadèmia Nacional de Disseny i va ser la primera dona vicepresidenta de l'Institut Nacional d'Arts i Lletres. Com a artista que defenia el realisme

a la pintura, va escriure diversos articles en contra de la pintura abstracta que es veia a la Nova York de l'època (Smithsonian Institution, 2008).

Com a membre del jurat d'exposicions, Isabel Bishop, va viatjar per tots els Estats Units exposant a moltes exposicions, tant individuals com col·lectives, guanyant nombrosos premis com el premi als èxits destacats en les arts, presentat el 1979 pel president Jimmy Carter (Smithsonian Institution, 2008).

L'obra triada ha estat *Combing her hair* (1932) per ser un retrat que em resulta curiós perquè no té una perspectiva massa comuna, a més, s'aprecia el seu estil realista.

Combing her hair (1932)

Antecedents del tremp d'ou a Primària

Després de la cerca d'experiències amb el tremp d'ou a l'Educació Primària, puc dir que no ha estat una tècnica massa emprada. La majoria d'antecedents que he trobat han estat a escoles d'Anglaterra, els quals presentaré a continuació.

La primera experiència que he trobat ha estat la més recent que s'ha realitzat. Aquesta va ser un projecte dut a terme pel Museu Fitzwilliam i Access Art anomenat Inspire 2020, és un projecte basat en *Take One Picture* de la National Gallery. El Museu

Fitzwilliam és un museu situat a la Universitat de Cambridge i Access Art és una comunitat creativa que dona suport a l'ensenyament i aprenentatge de les arts visuals. L'exposició Inspire 2020 es va realitzar des de desembre de 2019 fins març de 2020, era un projecte d'investigació que tenia l'objectiu de comprovar com els programes dirigits per museus i artistes per formar professors poden donar suport a l'ensenyament de l'art a l'educació Primària (The Fitzwilliam Museum, s. f.). A més, aquesta exposició ha estat la primera que s'ha realitzat per alumnes de primària en els 250 anys d'història del museu Fitzwilliam. És un projecte elaborat a causa de la disminució en la formació en les escoles i de personal especialitzat en art (The Fitzwilliam Museum, s. f.).

Al projecte varen participar 68 mestres de 40 centres d'educació primària i va començar amb sessions d'entrenament a principis de 2019 al museu, on se'ls va presentar l'obra *Cupido i Psique*, un panel renaixentista de Jacopo del Sellaio, pintor renaixentista italià del segle XV (The Fitzwilliam Museum, s. f.). Moltes escoles varen anar a veure la pintura al museu, i més de 3800 alumnes varen estudiar l'obra a l'aula a partir d'eines digitals fetes específicament per això. Un exemple és l'escola Willingham Primary School, aquest centre va treballar a aquest projecte amb el curs 5 i 6, que equival a 4t i 5è de primària. Aquest centre va començar mostrant la pintura a la pissarra digital, sense aportar cap informació més a l'alumnat, l'objectiu era que reflexionassin sobre aquesta obra i l'intentessin "llegir" (Willingham Primary School, 2021). Quan varen fer això, va ser el moment de parlar de l'artista i el context de la pintura, així els alumnes varen realitzar esbossos inspirats en l'obra de Sellaio, per després compartir amb la resta les seves idees (Willingham Primary School, 2021). Com no coneixien la tècnica del tremp d'ou, molts infants varen decidir emprar-la per la seva obra, arribant a llegir fragments del llibre de Cennini per dur-la a terme (Willingham Primary School, 2021). Per altra banda, també es varen interessar pel suport on estava feta la pintura, així alguns varen pintar directament sobre el panell i altres el varen preparar (Willingham Primary School, 2021). Finalment, les escoles varen presentar els seus treballs al museu Fitzwilliam, aquesta va rebre uns 33500 visitants (The Fitzwilliam Museum, s. f.). A l'annex I podem trobar el fulletó de l'exposició.

Una altra experiència a escoles d'Educació Primària que he trobat, ha estat a Hampton Court House, una escola independent de coeducació a Anglaterra. Aquesta escola va realitzar un taller amb el tremp d'ou inspirat a les coves de Lascaux, a França,

famoses per les seves pintures rupestres. Per tant, el taller va consistir a reproduir pintures rupestres amb tremp d'ou pels alumnes de 6è any (Hampton Court House, 2016).

Quant a la meua pròpia experiència amb el tremp d'ou a Primària, vaig realitzar les pràctiques al centre CEIP I ESO Pintor Joan Miró, jo estava a una aula de 6è de Primària i a la matèria de Ciències Socials estàvem veient la Prehistòria, i per tal de treballar les pintures rupestres vaig fer un taller amb ells amb la tècnica del tremp d'ou. Vàrem fer diversos grups de feina i mentre dos d'ells feien altres tasques jo feia pintures rupestres. L'objectiu era que ells mateixos fessin el tremp d'ou i els vaig fer una petita introducció sobre la tècnica, en què consistia i com feien la pintura a la prehistòria. Per realitzar la pintura, vàrem emprar plats de plàstic, tres tassons i una forqueta, vaig dur pigments naturals, com el pebre bord i la cúrcuma, i d'un parell d'ous. El procediment va ser el següent: vaig batre primer un ou sencer a un tassó i ells varen posar un pigment a cada un dels altres dos tassons i varen anar afegint l'ou, quan la mescla va estar llesta varen posar-la repartida a diversos plats, per poder compartir-los i varen pintar damunt un full amb els dits, vaig fer el mateix amb els altres grups. Una vegada varen acabar vàrem deixar eixugar els papers i quan es varen assecar els varen guardar. Aquest taller els va agradar bastant, al principi no volien ficar els dits a la pintura i jo els deia que no passava res, que com havien vist era tot natural i no portava res que no es poguessin menjar. Els va resultar molt curiós aquest fet i fins i tot alguns la varen provar.

PROPOSTA DIDÀCTICA

Introducció

A aquest apartat es tractarà la proposta didàctica. Aquesta conté, en primer lloc, objectius, continguts i competències a assolir i treballar amb la tècnica del tremp d'ou a una aula de Primària, sempre tenint en compte el currículum de les Illes Balears. A continuació, s'explicarà la metodologia emprada als diferents tallers proposats. Després, es plantejarà la temporalització conjuntament amb la seqüenciació i explicació de les activitats, i amb els diversos materials i recursos dels quals disposarem per dur-les a terme. Finalment, s'exposarà la forma d'avaluar aquesta proposta didàctica.

Objectius

A aquest apartat es plantegen els objectius generals basats en el currículum i els objectius específics de la proposta didàctica.

Generals:

- Explorar i conèixer materials i instruments diversos, i adquirir tècniques i codis específics dels diferents llenguatges artístics per utilitzar-los amb finalitats expressives i comunicatives, lúdiques i creatives.
- Planificar i fer produccions artístiques, individualment o cooperativa, assumint diferents rols i col·laborant en la resolució dels problemes que vagin sorgint per aconseguir un producte final satisfactori.
- Apreciació d'algunes de les obres d'art més representatives dels artistes.

Específics:

- Aprendre a manejar la tècnica del tremp d'ou.
- Conèixer els diversos artistes que s'exposen.
- Tractar el tema del retrat.

Cal dir que, a part d'aquests objectius específics de la proposta didàctica, també s'exposen a la seqüenciació els objectius de cada taller.

Continguts

La majoria dels continguts del currículum tractats a aquesta proposta didàctica es troben al Bloc 2. "Expressió artística", on es tracta l'exploració dels elements propis del

llenguatge visual, el tractament dels materials i les diverses possibilitats d'expressió. Els continguts següents estan extrets del segon cicle d'Educació Primària, ja que aquesta proposta està plantejada per aquest cicle.

Generals (del currículum):

- Recerca de les possibilitats del color (contrasts, variacions i combinacions) mesclant diverses classes de pintura i apreciament dels resultats sobre diferents suports.
- Aplicació de colors (complementaris, oposats i tonalitats) de forma intencionada.
- Classificació de textures i tonalitats i apreciació de formes naturals i artificials explorades des de diferents angles i posicions.
- Construcció d'estructures i transformació d'espai utilitzant els conceptes bàsics de composició, equilibri i proporció.
- Plasmació oral i/o escrita del procés de creació de les pròpies composicions.
- Estudi d'algunes de les obres més representatives dels artistes més destacats.

Específics:

- Apreciació del tremp d'ou a diverses obres presentades.
- Fabricació del tremp d'ou, complet i magre.
- Retrat com a tema.

Competències

A continuació, s'exposen les competències clau (Gobierno de España, s. f.) que es treballen a la proposta didàctica i com es duen a terme cada una d'aquestes.

Competència en comunicació lingüística CCL → Aquesta competència està present a totes les sessions plantejades, sobretot a la part d'explicació per part del mestre, al debat que es fa sobre l'obra triada i l'autor i també a l'exposició final de cada taller, ja que a aquestes parts de la sessió els alumnes han d'expressar les seves opinions oralment. A nivell escrit els alumnes hauran d'expressar-se de forma escrita a la memòria que aniran realitzant al llarg dels tallers, ja que hauran d'anar apuntant que van fent, que han après i reflexionar sobre el seu aprenentatge.

Competència digital CD → Aquesta competència es veurà reflectida a l'hora de realitzar les fotografies de les seves obres per posar-les a la memòria i a la mateixa memòria, ja que l'hauran de fer amb un ordinador, per tant, hauran de demostrar que

saben emprar un processador de text, saber descarregar i enviar un arxiu, demostrar que saben entregar una tasca, en cas que aquesta s'hagi de penjar a qualque banda, etc.

Aprendre a aprendre CPAA → Aquesta competència es desenvolupa al llarg de tota la seqüència didàctica, ja que és una competència fonamental i per aquest motiu els alumnes tenen l'oportunitat d'aprendre pel seu compte i a partir de la seva pròpia experiència. Per aquest motiu, les sessions estan dividides en tres parts, la primera de presentació de l'artista i l'obra amb un breu debat, la de posada en pràctica i finalment la de posada en comú. Treballar amb aquesta metodologia els permet entendre el seu propi procés d'aprenentatge a la vegada que ser conscient d'aquest. A més, hauran d'explicar aquest procés d'aprenentatge que aniran realitzant a la memòria.

Competències socials i cíviques CSC → Aquesta competència es treballa amb el tipus de metodologia triada per dur a terme aquesta proposta didàctica. Aquest fet és a causa que han de treballar moltes vegades en parella, això implica escoltar als altres i les seves opinions, saber donar la teua amb respecte, comprendre que no sempre s'estarà d'acord i que parlant es pot arribar a un consens, etc.

Sentit de la iniciativa i esperit emprenedor SIE → Aquesta competència està relacionada amb el moment de realitzar la pròpia pintura i de comunicar-se amb el company a les sessions on es treballi en parelles. Per tant, està present sobretot a l'hora de planificar què es farà i com s'organitzarà, capacitat d'adaptar-se a la situació si hi ha canvis i, també, ser creatiu, aportar idees, tenir interès i ser capaç d'autoavaluar-se per poder fer canvis i rectificar quan la situació no funciona.

Consciència i expressions culturals CEC → Aquesta competència es treballa a tota la proposta didàctica, ja que es treballa l'herència cultural a través dels artistes i les obres triades, a la vegada que es treballa la creativitat i la imaginació a l'hora de crear les seves pròpies obres. Per altra banda, també es treballa el respecte, l'interès i la valoració de les diverses obres artístiques presentades.

Metodologia

La metodologia que es durà a terme duran totes les sessions serà la següent:

Primera part → Presentació de l'artista i de l'obra triada pel mestre. Una vegada el mestre l'hagi presentat i explicat s'obrirà un petit espai de debat perquè els alumnes facin les seves consideracions de l'obra i l'artista i expressin les seves opinions.

Segona part → A aquesta part és quan es duu a terme la posada en pràctica, els alumnes hauran de treballar de forma individual o per parelles segons el taller i fer la seva pròpia obra.

Tercera part → Finalment, una vegada tots hagin acabat les seves obres, es farà una posada en comú amb totes les obres i qui vulgui podrà explicar la seva obra i reflexionar sobre la sessió.

Aquesta estructura dels tallers se segueix a tots excepte al primer, que només és de presentació de la tècnica i de la temàtica, el tremp d'ou i el retrat, i al Taller 3: Ghirlandaio, ja que a aquesta sessió hauran de visualitzar primer una presentació feta pel mestre sobre la vestimenta del Renaixement per poder anar directament caracteritzats a classe, per tant, hi ha una feina prèvia per part de l'alumne a casa (Annex II).

Temporalització

Aquesta proposta didàctica està pensada per dur-se a terme en 6 tallers de forma quinzenal, és a dir, que cada dues setmanes es realitzarà una sessió per poder fer cada taller de dues hores en lloc de només una setmanal, encara que el primer taller sí que serà d'una hora només, ja que es tracta de la presentació de tota la unitat didàctica.

Taller	Temps
Taller introductori: El tremp d'ou i el retrat	1 hora
Taller 1: Botticelli	2 hores
Taller 2: Mantegna	2 hores
Taller 3: Ghirlandaio	2 hores
Taller 4: Armfield	2 hores
Taller 5: Bishop	2 hores

Seqüenciació

A continuació, es presenten els tallers plantejats per treballar el tremp d'ou a l'Educació Primària. Aquests tallers estan fets perquè primer s'introdueixi la tècnica del tremp d'ou i la temàtica, el retrat, i després es faci un taller per a cada autor dels seleccionats i amb un suport diferent. També es plantegen diverses formes d'agrupaments i d'estructura de l'aula.

Taller introductor: El tremp d'ou i el retrat

Objectiu	Descripció	Temp.
Presentar la tècnica del Tremp d'ou. Introduir el retrat de perfil com a tema principal.	Introduir la tècnica del tremp d'ou. Aquesta primera sessió pretén ser una introducció a la tècnica pictòrica del Tremp d'ou, amb una breu explicació dels seus orígens i del seu recorregut al llarg dels segles. Una vegada explicada la tècnica, es presenta el retrat, concretament el de perfil, com a tema central per treballar aquesta tècnica al llarg de tota la unitat didàctica.	1h

Taller 1: Botticelli

Objectiu	Descripció	Temp.
Ser capaç de fer un dibuix al natural d'un company. Emprar el vermell d'ou com aglutinant pel tremp d'ou. Fer un retrat de perfil. Pintar sobre fusta.	A aquesta segona sessió, primer es presentarà l'artista Sandro Botticelli i l'obra triada per presentar-lo, <i>Retrat d'una jove</i> (1480-1485), i es faran diverses qüestions com: Com creieu que es va pintar? De quan creuen que és el quadre, etc. Una vegada fet un poc de debat, els alumnes hauran de realitzar un retrat de perfil d'un company, per tant, primer ho fa un mentre l'altre posa i després a l'inrevés. El retrat primer es farà a llapis sobre fusta i després es pintarà amb tremp d'ou, amb la característica que com aglutinant s'emprarà el només el vermell d'ou, fent així	2h

	el tremp d'ou magre. Finalment, es farà una presentació de les obres realitzades.	

Taller 2: Mantegna		
Objectiu	Descripció	Temp.
Emprar el tremp d'ou amb ou complet. Pintar sobre tela. Fet un retrat del natural d'una persona major.	La primera part de la sessió consisteix a presentar l'artista i la seva obra, Mantegna i <i>Retrat d'un home</i> (1450), després hi haurà un espai de debat per comentar l'obra. La segona part, consisteix a fer un retrat d'un home major convidat sobre tela i amb tremp d'ou complet. Aquest home pot ser l'avi de qualque infant o qualque senyor major voluntari. En haver de dibuixar tots al mateix senyor, és una sessió de feina individual on cadascú ha de dibuixar el que veu des de la seva posició, ja que no tothom el veurà des de la mateixa perspectiva. Finalment, es farà una presentació de qui vulgui mostrar el resultat del seu retrat.	2h

Taller 3: Ghirlandaio		
Objectiu	Descripció	Temp.
Caracteritzar-se com un personatge del renaixement. Fer un retrat de perfil d'un company. Pintar amb tremp d'ou complet. Fer el retrat sobre plafó.	A aquesta sessió, els alumnes hauran de venir caracteritzats d'un personatge del renaixement, per tant, el tema que es tractarà a l'aula ja s'haurà plantejat prèviament i els alumnes hauran visualitzat una presentació a casa feta pel mestre amb quadres de l'època per familiaritzar-se amb la vestimenta del renaixement. Per tant, en arribar a l'aula, es realitzarà un breu debat sobre la vestimenta triada i es presentarà l'obra a la qual hauran d'imitar la postura, <i>Giovanna</i>	2h

	<i>Tournabouni</i> (1488). Després, es retrataran de perfil per parelles, primer un i després un altre i ho faran amb tremp d'ou complet sobre un plafó. Finalment, es posaran els treballs en comú.	

Taller 4: Armfield		
Objectiu	Descripció	Temp.
Fer un retrat a l'aire lliure. Pintar primer amb llapis de color a l'aire lliure. Pintar amb Tremp d'ou magre a partir del retrat fet amb llapis de colors.	Aquesta sessió comença amb la presentació de n'Armfield i la seva obra triada, <i>The coming of Spring</i> (1941), per després realitzar un petit debat sobre aquest artista i la seva obra. Per tal de poder fer un retrat inspirat en aquesta pintura, per parelles els infants hauran de retratar el seu company amb la mateixa posició que la dona del quadre a l'aire lliure sobre un paper. Com a l'aire lliure els pigments per fer el tremp d'ou volaran, primer faran el retrat amb llapis de color, i una vegada acabat el copiaran dins l'aula amb el tremp d'ou magre. Finalment, els alumnes compartiran les seves creacions amb la resta de la classe.	2h

Taller 5: Bishop		
Objectiu	Descripció	Temp.
Fer-se un autoretrat. Pintar amb tremp d'ou.	Com a darrer taller, la idea és que els alumnes observin l'obra d'Isabel Bishop, <i>Combing her hair</i> (1932), per fer un debat sobre aquesta artista i la seva obra.	2h

Posar com l'obra triada pel mestre.	Una vegada observada la pintura amb atenció, els alumnes hauran de reproduir la postura del quadre i fer-se un autoretrat emprant un mirall amb la tècnica del tremp d'ou, aquesta vegada poden triar si volen fer-ho amb tremp d'ou magre o complet. La intenció és que es facin un retrat sobre cartó fent com si es pentinen els cabells. Una vegada tots hagin acabat, es presentaran els diversos autoretrats i es farà una reflexió final sobre tots els tallers realitzats.	

Materials i recursos

Pel que fa als materials necessaris per a cada taller, cal dir que a totes les sessions s'empraran pigments no tòxics com la cúrcuma pel color groc, el pebre bord pel color vermell, cacau pel color marró i pel color blau i el color blanc pigments artificials, ja que són colors que no es troben de forma natural. Com els alumnes ja hauran tractat a altres tallers la teoria del color, podran obtenir qualsevol color a partir d'aquests pigments seleccionats.

Altres recursos que s'empren a aquests tallers són els diferents suports: tela, cartó, plafó, paper i fusta. Aquest material serà proporcionat pel mestre excepte el paper que serà un DIN A3 del quadern d'esbossos de cada alumne. Quant a la fusta, el mestre l'haurà de preparar abans de donar-la als infants, el primer és preparar amb cola de conill, granulada es dissol amb aigua durant la nit, així s'infla i es converteix en gelatina, després aquesta gelatina es posa al foc al bany maria fins que torna líquida, una vegada líquida s'aplica damunt la fusta. D'aquesta forma queda un material dur, resistent i biodegradable.

A més, serà necessària una pissarra digital perquè els alumnes puguin veure els quadres presentats amb certa qualitat i els puguin tenir com a referent mentre realitzen la seva pròpia pintura. Per altra banda, cal que els infants disposin a casa seva d'un ordinador o tauleta per poder veure la presentació creada pel mestre per fer la sessió d'anar caracteritzats a l'aula.

Avaluació

Pel que fa a l'avaluació, aquesta es durà a terme per part del mestre i per part també del mateix alumne.

Per part del mestre es durà a terme de dues formes, la primera serà a partir de les obres que vagi presentant l'alumne al llarg dels diferents tallers i el procés de realització d'aquestes. Els criteris per avaluar les obres són: combinació de colors adequada, certa similitud amb l'obra a representar, haver emprat el temps d'ou complet o magre, depenent de quin es demanés al taller, etc. A més, també es valorarà l'actitud i la participació en els debats i a les reflexions i presentacions finals de cada taller.

L'altra manera en què el mestre avaluarà l'alumne serà a partir de la memòria que aquest ha de presentar en finalitzar tots els tallers. Aquesta memòria haurà d'incloure imatges de totes les obres realitzades amb l'explicació de cada una d'elles i el que es va fer al taller, i finalment una reflexió on es vegi tot el procés d'aprenentatge que ha realitzat l'alumne i una valoració del que ha après. El mestre ho farà a partir d'una rúbrica (Annex III).

Per part de l'alumne, aquest haurà d'autoavaluar la seva memòria amb la mateixa rúbrica que emprarà el mestre per avaluar la memòria. Cal dir que aquesta rúbrica podran consultar-la els alumnes en qualsevol moment per tenir un referent sobre què se'ls avaluarà.

CONCLUSIONS

Amb aquest treball de fi de grau he pogut conèixer i investigar més sobre la tècnica del tremp d'ou i veure també com s'ha duit a terme a escoles primàries. Crec que és una tècnica pictòrica poc coneguda al món de l'educació i realment molt interessant i fàcil de dur a terme a una aula d'Educació Primària. Per aquest motiu, he duit a terme la proposta didàctica presentada a l'apartat anterior, crec que és una proposta que s'ajusta tant al currículum com a l'interès dels alumnes i que fa un recorregut per tota la història del tremp d'ou, acabant amb artistes contemporanis. Aquest fet fa veure que no és una tècnica que només es va emprar durant un cert període de temps durant el Renaixement, sinó que va molt més enllà i que hi ha artistes que la continuen emprant. Crec que aquesta visió és important transmetre-la als alumnes, ja que de vegades en veure obres pensen que es tracta de pintures antigues i que només estan als museus, que no són de la seva generació ni estan al seu abast.

En la meva opinió, aquest treball crec que es podria dur a terme sense cap problema a una aula i he intentat que no sigui una proposta massa tancada per poder assolir a aquest objectiu, poder dur-la a terme a qualsevol centre. Personalment, quan sigui mestra tutora aplicaré aquesta unitat didàctica, ja que a mesura que he anat fent aquest treball he vist tot el que hi ha darrere d'aquesta tècnica i les possibilitats que té per dur-la a terme amb infants.

ANNEXES

Annex I

[Inspire-BookletA4-V05.pdf \(cam.ac.uk\)](#)

Annex II

Presentació feta pel mestre per veure com es vestien al renaixement:

<https://docs.google.com/presentation/d/1E5ZnbrtiW2NxH6xknJlxJi20ECBTduXmZrXkzfsXGFM/edit?usp=sharing>

Annex III

RÚBRICA MEMÒRIA			
ÍTEMS	APRENENT	AVANÇAT	EXPERT
Presentació	La memòria no segueix les pautes donades pel mestre, les imatges són de baixa qualitat i els tallers no estan ordenats.	La memòria segueix les passes que havia donat el mestre encara que hi ha qualche apartat descol·locat o que no apareix.	La memòria té tota la informació que es demana i es veu tot col·locat i amb claredat, tot segueix un ordre.
Continguts	No explica què ha fet durant la sessió i no fa cap tipus de reflexió ni valoració personal.	Resumeix la sessió, però la part reflexiva és molt pobre, ja que li costa analitzar i fer autocrítica.	L'alumne és capaç de resumir i explicar el que ha après i com s'ha sentit a la perfecció. Mostra una bona capacitat reflexiva.
Expressió escrita	Frases incomprensibles, multitud de faltes ortogràfiques, poca coherència i cohesió.	Bona expressió i idees clares, encara que coherència i cohesió millorables.	A més d'una expressió perfecta, absència de faltes ortogràfiques, de cohesió i connexió, manifesta crítiques i opinions.
Altres aspectes valorats/ Comentaris			

BIBLIOGRAFIA

Art UK. (s. f.). *Maxwell Ashby Armfield*.

<https://artuk.org/discover/artists/armfield-maxwell-ashby-18811972>

Artists' Collecting Society. (s. f.). *Maxwell Armfield*.

<https://artistscollectingsociety.org/members/maxwell-armfield/>

Asociación Artèknia. (2010, 26 diciembre). *Andrea Mantegna, pintor de Corte*.

Aparences. <https://www.aparences.net/es/arte-y-mecenazgo/los-gonzaga-de-mantua/andrea-mantegna-pintor-de-corte/>

Cennini, C. (1988). *El Libro del Arte* (reimpresión ed.). Ediciones Akal.

García, A., & Armiñana, J. J. (s. f.). Unidad temática nº13. Pintura al temple y sus variedades. En *Procedimientos y técnicas pictóricas* (pp. 1–26).

Universidad de Murcia.

<https://www.um.es/documents/4874468/10241949/u.t.-13.-pintura-al-temple-y-sus-variedades-temple-huevo.pdf/40575bbe-2a70-4c40-839b-ecef843b2b7f>

Gobierno de España. (s. f.). *Competencias clave*. Ministerio de Educación y Formación Profesional.

<https://www.educacionyfp.gob.es/educacion/mc/lomce/curriculo/competencias-clave/competencias-clave.html>

Govern Illes Balears. (2014, 18 juliol). *Normativa currículum Educació*

Primària. Currículums Educació CAIB.

https://intranet.caib.es/sites/curriculums/ca/educacia_primaria/

Hampton Court House. (2016, 15 noviembre). *Painting with Egg Tempera*.

<https://www.hamptoncourthouse.co.uk/egg-tempera/>

Krén, E., & Marx, D. (s. f.). *Ghirlandaio, Domenico*. Web Gallery of Art.

<https://www.wga.hu/frames-e.html?html/g/ghirland/domenico/index.html>

Losada, T. (1999). Botticelli y Poliziano en el círculo de Lorenzo. *Cuadernos de*

filosofía italiana, 6. <https://0-dialnet-unirioja-es.llull.uib.es/servlet/articulo?codigo=808679>

Ministerio de Cultura y Deportes. (2021). *Temple*. Tesoros del Patrimonio

Cultural de España.

<http://tesoros.mecd.es/tesoros/tecnicas/1003991.html>

Schadler, K. (2009). History of egg tempera painting. En *Egg Tempera painting:*

A comprehensive guide to painting in egg tempera (pp. 1-5).

<https://www.kooschadler.com/thebook.htm>

Smithsonian Institution. (2008). *Isabel Bishop papers, 1914 - 1983*. Archives of

American Art. <https://www.aaa.si.edu/collections/isabel-bishop-papers-9195>

The Fitzwilliam Museum. (s. f.). *Inspire2020*.

<https://www.fitzmuseum.cam.ac.uk/inspire2020>

Tomé, J. M. (2011, junio). Obra y Biografía de Andrea Mantegna. *Arte España*.

<https://www.artespana.com/andreamantegna.htm>

Vasari, G. (1878). *Le vite de' più eccellenti pittori, esculturi ed architettori/scritte da Giorgio Vasari; con nuove annotazioni e commenti di Gaetano Milanesi: Vol. III*. G. C. Sansoni, Editore.

<https://digit.biblio.polito.it/5401/>

Willingham Primary School. (2021). *Year 5 & 6: Inspire 2020 - Landscapes*.

<https://www.willinghamprimaryschool.co.uk/blog/?pid=6&nid=6&storyid=285>